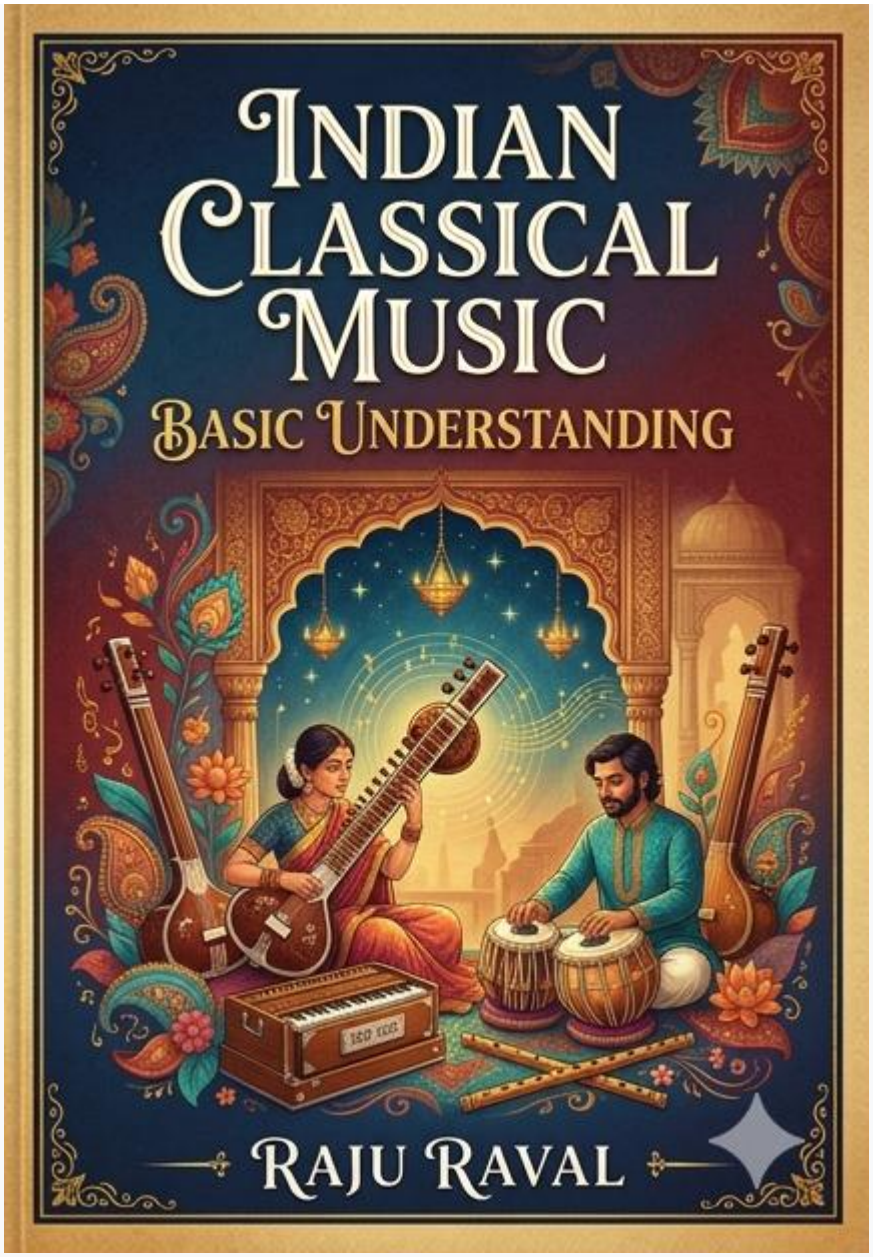
INDIAN
CLASSICAL
MUSIC
BASIC UNDERSTANDING
RAJU RAVAL

Indian Classical Music – Basic Understanding

🎵 ભારતીય શાસ્ત્રીય સંગીત – મૂળભૂત સમજ

1. સંગીત શું છે?

સંગીત માત્ર **ગાવું કે વગાડવું નથી**, પરંતુ તેમાં ત્રણ મુખ્ય અંગો આવે છે:

- 🎤 **ગીત** (ગાયન)
- 🎻 **વાદ્ય** (વગાડવું)
- 💃 **નૃત્ય**

👉 એટલે આ ત્રણેયનો સમૂહ = **સંગીત**

સંગીત એક **લલિત કલા** છે અને ભાવ વ્યક્ત કરવાનો સશક્ત માધ્યમ છે.

---

2. નાદ (Sound)

👉 **નાદ = ધ્વનિ (Sound)**

ધ્વનિ એટલે:

- કોઈ વસ્તુના **કંપન (vibration)** થી ઉત્પન્ન થતી ઊર્જા

નાદના પ્રકાર:

1. **આહત નાદ**
    - ટકરાવ/ઘર્ષણથી ઉત્પન્ન થાય
    - ઉદાહરણ: તાર વગાડવો, તબલા, વાંસળી
    - 👉 સંગીતમાં આ જ ઉપયોગી છે
2. **અનાહત નાદ**
    - સ્વયંભૂ (બાહ્ય આઘાત વગર)
    - સામાન્ય રીતે સાંભળવામાં આવતો નથી

---

3. નાદના ગુણ (Properties of Sound)

નાદના 3 મુખ્ય ગુણ છે:

1. તારતા (Pitch)

- અવાજ ઊંચો કે નીચો છે
- ઉદાહરણ: "સા" અને "પા" માં ઊંચાઈનો ફરક

2. તીવ્રતા (Loudness)

- અવાજ ધીમો કે તેજ છે

3. જાતિ (Quality/Timbre)

- અવાજ કોણનો છે તે ઓળખ
- ઉદાહરણ: માણસ, વાદ્ય, પક્ષી

---

4. શ્રુતિ (Shruti)

👉 **શ્રુતિ = સૌથી સૂક્ષ્મ સાંભળવા યોગ્ય ધ્વનિ**

- એક સપ્તકમાં કુલ **22 શ્રુતિઓ** હોય છે
- આ બહુ સૂક્ષ્મ હોય છે

👉 આમાંથી જ પસંદ કરેલી ધ્વનિઓ = **સ્વર**

---

5. સ્વર (Notes)

સંગીતમાં 7 મુખ્ય સ્વર છે:

👉 સા, રે, ગ, મ, પ, ધ, ની

---

6. સ્વરના પ્રકાર

1. શુદ્ધ સ્વર

- મૂળ સ્વરૂપ
- (સા, રે, ગ, મ, પ, ધ, ની)

2. વિકૃત સ્વર

- સ્થાન બદલવાથી બને

વિકૃતના પ્રકાર:

- **કોમળ (નીચે ઉતરે)** → રે, ગ, ધ, ની
- **તીવ્ર (ઉપર ચડે)** → મ

---

7. અચલ અને ચલ સ્વર

🔓 અચલ સ્વર:

- જે ક્યારેય બદલાતા નથી
- 👉 **સા અને પ**

🔄 ચલ સ્વર:

- જે બદલાય શકે
- 👉 **રે, ગ, મ, ધ, ની**

---

8. સપ્તક (Saptak)

👉 7 સ્વરોનો સમૂહ = **સપ્તક**

👉 ગાવામાં:
સા રે ગ મ પ ધ ની સાઃ

👉 એટલે 8 સ્વર → તેને **અષ્ટક (Octave)** પણ કહે છે

---

9. સપ્તકના પ્રકાર

1. મન્દ્ર સપ્તક (Low)

- નીચો અવાજ

2. મધ્ય સપ્તક (Middle)

- સામાન્ય અવાજ (સૌથી વધુ ઉપયોગી)

3. તાર સપ્તક (High)

- ઊંચો અવાજ

👉 સંબંધ:

- મધ્ય → આધાર
- નીચે → મન્દ્ર
- ઉપર → તાર

---

10. મહત્વપૂર્ણ મુદ્દા (Summary)

- સંગીત = ગાયન + વાદન + નૃત્ય
- નાદ = ધ્વનિ
- 2 પ્રકાર: આહત, અનાહત
- 3 ગુણ: તારતા, તીવ્રતા, જાતિ

- 22 શ્રુતિ → 7 સ્વર
- સ્વર: સા, રે, ગ, મ, પ, ધ, ની
- અચલ સ્વર: સા, પ
- ચલ સ્વર: રે, ગ, મ, ધ, ની
- 3 સપ્તક: મન્દ્ર, મધ્ય, તાર

🎯 MCQs – ભારતીય શાસ્ત્રીય સંગીત

1. સંગીતના ત્રણ મુખ્ય અંગ કયા છે?

A) ગાયન, લેખન, વાચન

B) ગાયન, વાદન, નૃત્ય

C) નૃત્ય, ચિત્રકલા, ગાયન

D) વાદન, ચિત્રકલા, નાટક

☑ **જવાબ: B) ગાયન, વાદન, નૃત્ય**

📖 **સમજાણું:** સંગીતમાં ગાવું, વગાડવું અને નૃત્ય – ત્રણેયનો સમાવેશ થાય છે.

---

2. નાદ શું છે?

A) રંગ

B) ધ્વનિ

C) પ્રકાશ

D) સ્વાદ

☑ **જવાબ: B) ધ્વનિ**

📖 **સમજાણું:** નાદનો અર્થ છે ધ્વનિ, ખાસ કરીને સંગીતમાં ઉપયોગી ધ્વનિ.

---

3. આહત નાદ કેવી રીતે ઉત્પન્ન થાય છે?

A) સ્વયંભૂ
B) આઘાત અથવા ઘર્ષણથી
C) પાણીથી
D) હવામાંથી

☑ **જવાબ: B) આઘાત અથવા ઘર્ષણથી**
📖 **સમજાણું:** તાર વગાડવાથી, તબલા વગાડવાથી – આ બધું આહત નાદ છે.

---

4. અનાહત નાદ શું છે?

A) સાંભળવા જેવી ધ્વનિ
B) આઘાતથી ઉત્પન્ન
C) સ્વયંભૂ અને સામાન્ય રીતે ન સાંભળાય
D) ઊંચો અવાજ

☑ **જવાબ: C) સ્વયંભૂ અને સામાન્ય રીતે ન સાંભળાય**
📖 **સમજાણું:** અનાહત નાદ બહારથી ઉત્પન્ન નથી થતો અને યોગીઓ અનુભવ કરે છે.

---

5. નાદના ગુણોમાં કયો સમાવેશ થતો નથી?

A) તારતા
B) તીવ્રતા
C) જાતિ
D) રંગ

☑ **જવાબ: D) રંગ**
📖 **સમજાણું:** નાદના ગુણ: તારતા (pitch), તીવ્રતા (loudness), જાતિ (quality)

---

6. શ્રુતિની સંખ્યા કેટલી છે?

A) 7
B) 12
C) 22
D) 24

☑ **જવાબ: C) 22**

📖 **સમજાણું:** એક સપ્તકમાં 22 સૂક્ષ્મ ધ્વનિઓને શ્રુતિ કહે છે.

---

7. સંગીતમાં મુખ્ય સ્વરો કેટલા છે?

A) 5
B) 6
C) 7
D) 8

☑ **જવાબ: C) 7**

📖 **સમજાણું:** સા, રે, ગ, મ, પ, ધ, ની – કુલ 7 સ્વર છે.

---

8. નીચેના પૈકી કયો અચલ સ્વર છે?

A) રે

B) ગ

C) પ

D) ધ

☑ **જવાબ: C) પ**

📖 **સમજાણું:** સા અને પ ક્યારેય બદલાતા નથી, તેથી અચલ સ્વર છે.

---

9. કયો સ્વર તીવ્ર બને છે?

A) રે

B) ગ

C) મ

D) ધ

☑ **જવાબ: C) મ**

📖 **સમજાણું:** માત્ર મધ્યમ (મ) તીવ્ર બને છે.

---

10. કોમળ સ્વર કયા છે?

A) સા, પ

B) મ

C) રે, ગ, ધ, ની

D) બધા

☑ **જવાબ: C) રે, ગ, ધ, ની**

📖 **સમજાણું:** આ સ્વર પોતાના સ્થાનથી નીચે ઉતરે છે એટલે કોમળ કહેવાય છે.

---

11. સપ્તક શું છે?

A) 5 સ્વરોનો સમૂહ

B) 7 સ્વરોનો સમૂહ

C) 8 સ્વરોનો સમૂહ

D) 22 સ્વરોનો સમૂહ

☑ **જવાબ: B) 7 સ્વરોનો સમૂહ**

📖 **સમજાણું:** સા થી ની સુધીના 7 સ્વરો = સપ્તક

---

12. અષ્ટક શું છે?

A) 7 સ્વરો

B) 6 સ્વરો

C) 8 સ્વરો

D) 5 સ્વરો

☑ **જવાબ: C) 8 સ્વરો**

📖 **સમજાણું:** સા થી આગળના સાः સુધી (8 સ્વર) = અષ્ટક

---

13. મધ્ય સપ્તક શું છે?

A) સૌથી નીચો

B) સૌથી ઊંચો

C) સામાન્ય ગાયનનો વિસ્તાર

D) કોઈ નહીં

☑ **જવાબ: C) સામાન્ય ગાયનનો વિસ્તાર**

📖 **સમજાણું:** ગાવામાં સરળ હોય તે વિસ્તાર મધ્ય સપ્તક કહેવાય છે.

---

14. મન્દ્ર સપ્તક કયો છે?

A) મધ્યથી ઉપર

B) મધ્યથી નીચે

C) સૌથી ઊંચો

D) કોઈ નહીં

☑ **જવાબ: B) મધ્યથી નીચે**

📖 **સમજાણું:** નીચા સ્વરોનો વિસ્તાર = મન્દ્ર સપ્તક

---

15. તાર સપ્તક શું છે?

A) મધ્યથી નીચે

B) મધ્ય સમાન

C) મધ્યથી ઉપર

D) સૌથી નીચો

☑ **જવાબ: C) મધ્યથી ઉપર**

📖 **સમજાણું:** ઊંચા સ્વરોનો વિસ્તાર = તાર સપ્તક

📌 ટૂંકું રિવિઝન

- 22 શ્રુતિ → 7 સ્વર
- સા, પ → અચલ
- રે, ગ, મ, ધ, ની → ચલ
- 3 સપ્તક → મન્દ્ર, મધ્ય, તાર